

УДК 338.432

Д. В. Маховський,  
аспірант, Дніпропетровський державний аграрний університет

## СКЛАДОВІ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

D. Makhovsky,  
Postgraduate student, Dnipropetrovs'k State Agrarian University

### COMPONENT INCREASES OF COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

**У статті визначено суть, фактори впливу та шляхи підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.**

**The essence, factors of influence and increases ways of competitiveness of agricultural enterprises, is certain in the article.**

*Ключові слова: конкурентоспроможність, агропродовольчий сектор, мультиплікативний ефект, національне господарство.*

*Key words: competitiveness, agricultural sector, multiplicative effect, national economy.*

#### ВСТУП

В умовах кризи підвищується рівень ризику діяльності суб'єктів господарювання та виникає додаткова необхідність у пристосуванні до мінливих ринкових умов. Найбільш актуальне це завдання для підприємств агропродовольчого сектора, які особливо чутливі до впливу зовнішніх факторів. Тож для успішного функціонування сільськогосподарських підприємств першочерговою метою повинно бути підвищення їхньої конкурентоспроможності. Водночас з розвитком економічних відносин виникає потреба окреслення шляхів підвищення конкурентоспроможності підприємств за секторальним спрямуванням.

#### АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження проблеми конкурентоспроможності підприємства мають широкий діапазон. Теоретичним надбанням є наукові праці вчених-економістів різних часів: А. Сміта, Д. Рікардо, А. Курно, Е. Хекшера, Б. Оліна, Дж. Робінсона, Е. Чемберліна, П. Сраффи, Ф. Хайека, М. Портера, Г. Азоева, І. Ансоффа, А. Томпсона, А. Юданова, А. Стрікланда, Р. Фатхутдінова та інших. Але, на жаль, результати зарубіжних досліджень проблем конкурентоспроможності неможливо в повному обсязі впровадити у вітчизняну економіку.

В Україні вивчення проблеми конкурентоспроможності також актуальне, йому приділяють увагу такі вчені-економісти, як Л. Балабанова [1], І. Должанський [2], В. Дикань [3], Т. Загорна [2], О. Костусев [4], Г. Кулешова [5], В. Савчук [6], В. Месель-Веселяк [7], С. Шевельова [8] та інші.

Разом із тим, у вітчизняній практиці не існує єдиного підходу до окреслення шляхів підвищення конкурентоспроможності підприємств з урахуванням секторальних особливостей.

#### МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад та прикладних напрямів підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. У процесі

реалізації поставленої мети були визначені та вирішені такі питання: узагальнено теоретичні положення щодо сутності конкурентоспроможності підприємства; визначено фактори та складові формування конкурентоспроможності; запропоновано шляхи підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

#### РЕЗУЛЬТАТИ

Економіка України вимагає створення необхідних умов для забезпечення зростання конкурентоспроможності всіх її сфер, зокрема, сільського господарства. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на основі мультиплікативного ефекту забезпечить розвиток економіки інших галузей, що сприятиме загальному прогресу національного господарства в цілому.

Узагальнено виокремлюють декілька складових конкурентоспроможності: підприємства, виробництва, продукції. Існує різне трактування поняття "конкурентоспроможність підприємства". Наприклад, Г. Азоев [9] вважає, що конкурентоспроможність підприємства — це можливість ефективно розпоряджатися власними і позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку. Конкурентоспроможність є результатом конкурентних переваг за всім спектром проблем управління підприємством. Р. Фатхутдінов [10] визначає, що конкурентоспроможність підприємства — це випуск конкурентоспроможного об'єкта, який здатен витримувати конкуренцію в порівнянні з аналогічними об'єктами на даному ринку; це стійкість фінансової діяльності.

Українські вчені І. Должанський та Т. Загорна трактують конкурентоспроможність підприємства як здатність виробляти й реалізовувати продукцію швидко, в достатній кількості, при високому технологічному рівні обслуговування та як можливість ефективно розпоряджатися власними й позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку [2, с. 28]. С. Шевельова розглядає конкурентоспроможність підприємства як здатність підприємства підтримувати стійкі позиції на ринку, функціонувати прибутково, бути привабливим для інвесторів, заслужити добрий імідж серед споживачів та різноманітних суб'єктів господарювання [8, с. 21].

На нашу думку, конкурентоспроможність підприємства визначається такими параметрами, як: здатність підприємства ефективно функціонувати на внутрішньому та зовнішньому ринках; спроможність продукції даного підприємства конкурувати на ринку з аналогічною продукцією; отримання підприємством конкурентних переваг на основі продукції відповідної якості; ефективне використання технологій, ресурсів, методів управління, навичок і знань персоналу, компонентів маркетингової діяльності, які відображаються в якості та конкурентоспроможності продукції, прибутковості підприємства.

Існує думка, що конкурентоспроможність підприємства має еволюційну природу, оскільки чинники, що зумовлюють її рівень, постійно змінюються.

Таку саму еволюційну природу має саме цей фактичний рівень конкурентоспроможності. У кожний конкретний момент часу він може бути або більший, або менший, характеризуючи або вищу, або нижчу конкурентоспроможність даного підприємства [11, с. 17]. Особливо актуально це для сільськогосподарських підприємств, адже, як відомо, сільське господарство є найбільш консервативним сектором національного господарства з високим рівнем несприйняття революційних змін. Тож у цьому випадку еволюційна концепція прийнятлівіша.

Водночас, конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств має характерні особливості пов'язані із:

- а) специфікою сільського господарства як виду економічної діяльності;
- б) значним рівнем конкуренції у середовищі сільськогосподарських товаровиробників;
- в) значною кількістю та різноманітністю виробників (підприємств).

У такій ситуації для кожного виробника стають необхідними аналіз його конкурентоспроможності та розробка дієвих засобів щодо її підвищення.

Важливою умовою забезпечення конкурентоспроможності підприємств є ефективне використання ресурсів, кваліфікацій персоналу, досягнень сучасного менеджменту, інноваційних, фінансових та інформаційних можливостей підприємства, що у сукупності являють собою його потенціал, який, у свою чергу, також повинен бути конкурентоспроможним. Теоретичні та методологічні питання щодо формування конкурентоспроможного потенціалу підприємств, його структури, організації, розробки методів діагностики, вибору напрямів розвитку поки ще не отримали свого остаточного вирішення.

Також слід звернути увагу на фактори, які впливають на конкурентоспроможність підприємства. В економічній літературі існує різна класифікація чинників у залежності від ознак розподілу. Так, А. Томпсон і А. Стрікленд [12] за об'єктом дослідження виділяють такі фактори: ті, що залежать від технології; які належать до сфери виробництва; що стосуються реалізації продукції; які входять до сфери маркетингу; що відносяться до професійних навичок; пов'язані з організаційними можливостями. М. Портер [13] за природою виникнення поділив фактори на основні та розвинуті; загальні та спеціалізовані; природні та штучно створені. Існує також класифікація за сферою дії, за керованістю, за рівнем спеціалізації. Узагальнено будь-які фактори умовно можна поділити на внутрішні та зовнішні.

До внутрішніх факторів конкурентоспроможності належать:

- 1) кваліфікованість та ефективність використання персоналу підприємства;
- 2) рівень матеріально-технічного забезпечення;
- 3) ефективна підприємницька стратегія;
- 4) організація виробництва та ін.

У кожній сфері вимоги до трудових ресурсів різні, оскільки існують відмінності у характері технологічних операцій, специфікації продукції, інтенсивності та сезонності праці, рівні кваліфікації, рівні механізації технологічних процесів тощо. Тут особливе місце займає сфера сільського господарства. Наприклад, наявність у регіоні розвинутої системи аграрної освіти, центрів підготовки і перепідготовки кадрів сприяє розвитку сільського господарства, допомагає домогтися успіху в конкурентній боротьбі. Але, на жаль, рівень заробітної плати [14] у сільському господарстві є найнижчим як серед інших видів економічної діяльності, так і порівняно із середнім показником по Україні, а це, відповідно, не сприяє заохоченню працівників, знижуючи конкурентоспроможність результатів їхньої праці.

З іншого боку, кількісний та якісний склад машинно-тракторного парку сільського господарства не дає можливості виконувати всі технологічні операції в найкращі агротехнічні строки з високою якістю та низькими витратами коштів, матеріальних і трудових ресурсів [15, с. 39]. В Україні протягом тривалого часу все ще не знайдено і не впроваджено ефективного механізму сприяння оновленню матеріально-технічної бази, а кошти, які виділяються на ці цілі з державного бюджету, вкрай недостатні.

При цьому залишається невирішеним питання підтримки та розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування. Все це змушує сільгоспвиробників та їхніх партнерів по агропродовольчому сектору залучати додаткові кредити комерційних банків на технічне оновлення. Стосовно програм державної підтримки, то серед керівників і фахівців сільськогосподарських підприємств більшого поширення набуває ідея щодо необхідності їх спрямування на технічне переозброєння сільськогосподарського підприємства технікою іноземного виробництва, яка більше пристосована для сучасних технологій і дає можливість проводити одночасно та з дотриманням агротехнічних вимог кілька операцій, економлячи кошти й зводячи до мінімуму негативний вплив на ґрунт. Частина іноземної техніки, особливо російського та білоруського походження, комплектується деталями і вузлами, виробленими в Україні.

Окремі її зразки навіть дешевші ніж аналогічна техніка, вироблена в Україні. Зокрема, російські зернозбиральні комбайни СК-5М "Нива" значно дешевші від українських КЗС-1060 "Лан" та КЗС-9-1 "Славутич" [15, с. 41].

Тож необхідно розробити Державну програму технічного переоснащення сільського господарства та застосування ресурсозберігаючих машинних технологій у виробництві насамперед конкурентоспроможної продукції. Суть програми повинна базуватися на відновленні машинно-тракторного парку шляхом заміни потрібних агрегатів, вузлів, запасних частин як вітчизняного, так і зарубіжного походження, закупівлі високотехнологічних машин та сприяння створенню нових машинно-технологічних формувань, які б надавали послуги для виконання сільськогосподарських робіт. Це, у свою чер-

гу, зумовлює необхідність підвищення професійно-кваліфікаційного рівня працівників сільського господарства, що є проблемою, оскільки на даний момент часу в школах та навчальних закладах поступово згортається профорієнтаційна робота, зникає зв'язок із сільськогосподарським виробництвом через неналежне фінансування підготовки кадрів, оснащення навчальних закладів сучасною технікою, устаткуванням тощо.

Необхідно звернути увагу на впровадження альтернативних видів палива для тракторів та автомобілів. В Україні сільське господарство споживає дизельного палива в межах 3 млн т. Біодизелем (виробляється з олійних культур, зокрема, ріпака) можна замінити до 30% або 1 млн т., а біоетанол (виробляється із зернових культур) можна додавати до бензину з нафти, приблизно 30—40% та використовувати його виробництво при невисоких цінах зерна на господарському і міжгосподарському рівні.

Необхідно також раціонально використовувати солону для виробництва азотно-фосфорнокалійних добрив (NPK) [7].

Важливим моментом у підвищенні конкурентоспроможності підприємства є ефективна підприємницька стратегія, яка забезпечує відповідність поставлених завдань організаційній структурі та можливостям їх реалізації.

Підприємницька стратегія є одним із вирішальних факторів, що визначає конкурентоспроможність, та безпосередньо залежить від позиції чи місця сільськогосподарських підприємств на ринку. Стратегічні завдання мають тенденцію до змін, тож слід віддати належне операційній стратегії, яка опрацьовується з їх урахуванням та бере до уваги всі можливі варіанти пріоритетів, кожен з можливих компромісів. Стратегія досягає своєї мети, коли існує комплексний вплив засобів менеджменту та маркетингу в розробці й управлінні функціонуванням операційної системи [16]. Саме з метою створення стратегії підприємства та забезпечення конкурентоспроможної продукції будь-яке підприємство повинно застосовувати маркетингові дослідження, які аналізують всі види діяльності та сфери маркетингу: товар, ринок, асортимент, канали збуту й розподілу, методи реалізації, реклама, стимулювання збуту.

Найважливіші завдання маркетингових досліджень щодо підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та підприємства це: вивчення ринку виробників і споживачів продукції даного виду, проведення порівняльної оцінки рівня конкурентоспроможності продукції; побудова прогнозів щодо вимог ринку та розробка на цій основі маркетингової стратегії підвищення конкурентоспроможності продукції; оновлення виробництва або модернізація продукції і дійова реклама. Отже, метою маркетингової діяльності є забезпечення конкурентоспроможної продукції через виявлення рушійних чинників і приведення їх у дію.

Досягти підвищення ефективності сільського господарства можна завдяки створенню оптимальних за розмірами виробництв, які б забезпечували вищий рівень продуктивності праці та нижчу собівартість продукції порівняно з невеликим рівнем виробництва. Наприклад, оптимальні розміри сільськогосподарських підприємств на рівні від 3 тис. га сільськогосподарських угідь і до 5—6 тис. га; вирощування зернових культур — понад 2 тис. га. Досягти оптимального розміру землекористування можна на основі ко-

операції та оренди землі, земельних часток (паїв).

Виробничі параметри забезпечують внутрішню конкурентоспроможність підприємства та його продукції, яка реалізується на ринку, забезпечуючи тим самим зв'язок із зовнішнім середовищем. Цей зв'язок зворотній, адже параметри реалізації продукції визначають внутрішні фінансові результати діяльності сільськогосподарського підприємства.

Сукупність впливу всіх факторів віддзеркалюють такі показники, в основу яких покладено витрати виробництва (ціна, рівень рентабельності), міру насичення даним видом продукції (обсяг виробництва і реалізації продукції, рівень товарності), рівень покупної спроможності споживачів (рівень життя людини, доходи громадян). При цьому важливою конкурентною перевагою товарів сільського господарства є їхня мінімальна собівартість, яка дає можливість призначити нижчі реалізаційні ціни [5, с. 130].

Тож, конкурентоспроможність підприємства значною мірою залежить від зовнішніх факторів. Зауважимо, що чимала частина продовольства в нашій країні ввозиться з-за кордону. Цей закономірний прояв ринкових відносин супроводжується всезростаючим дефіцитом власної сировини і продовольства, внаслідок чого на український ринок стрімкими темпами стали надходити імпортна сировина та готова продукція.

Щодо зовнішніх факторів, то велику роль у формуванні конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств відіграють такі:

- а) природно-кліматичні умови, здатність деяких видів продукції швидко псуватися, випадкові події;
- б) винаходи, технологічний прорив;
- в) кон'юнктура ринку, конкурентне середовище;
- г) нормативно-правові та патентні вимоги й стандарти тощо.

Частина цих факторів підпадає під регулятивний вплив держави, роль якого у сучасних умовах кризи та природно-техногенної нестабільності посилюється.

Отже, проблема конкурентоспроможності має в сучасному світі складний багатоеlementний характер. Від того, наскільки успішно вона вирішується, залежить рівень економічного і соціального життя у будь-якій країні.

Розглянувши деякі складові конкурентоспроможності підприємства, можна зазначити, що: існує безліч факторів, які впливають на конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства і кожен з них здійснює свій вплив по різному; вплив зовнішніх і внутрішніх факторів не забезпечує високу конкурентоспроможність вітчизняних сільськогосподарських підприємств, тож необхідне комплексне вивчення кожного із них з метою виявлення сильних і слабких сторін окремого підприємства у кожному конкретному випадку.

## ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки, зазначимо окремі складові підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств:

- 1) збільшення ефективності використання наявного потенціалу підприємств;
- 2) зростання рівня мотивації персоналу сільськогосподарських підприємств як запорука підвищення ефективності та результативності праці;



3) оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподаровиробників у різних формах та на основі різних джерел фінансування;

4) впровадження ефективної підприємницької стратегії на основі удосконалення організації виробництва та впровадження концепції маркетингу;

5) підвищення ефективності державної підтримки та державного регулювання ризикового за своєю природою і водночас стратегічно важливого сільськогосподарського виробництва.

Підвищення конкурентоспроможності підприємства залежить від ефективного використання всіх вищезазначених чинників, що дасть змогу збільшити виробництво високоякісної продукції, знизити затрати праці та коштів, одержати прибутки в розмірах, необхідних для забезпечення розширеного відтворення в сільському господарстві економіки країни, сприятиме прискоренню виходу галузі з сучасної фінансової кризи, дозволить зміцнити експортний потенціал, надійність продовольчої безпеки.

Література:

1. Балабанова Л.В. Стратегічне управління конкурентоспроможністю підприємств / Л.В. Балабанова, В.В. Холод. — К.: Професіонал, 2006. — 448 с.
2. Должанський І.З., Загорна Т.О. Конкурентоспроможність підприємства / І.З. Должанський, Т.О. Загорна. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 384 с.
3. Дикань В.Л. Обеспечение конкурентной устойчивости предприятия [Монографія] / В.Л. Дикань. — Харьков: Основа, 1995. — 160 с.
4. Костусев О.О. Конкурентна політика в Україні [Монографія] / О.О.Костусев. — К.: КНЕУ, 2004. — 310 с.
5. Кулешова Г.М. Конкуренція і конкурентоспроможність в агропромисловому виробництві / Г.М.Кулешова // Економіка АПК. — 2008. — № 3. — С. 126—132.
6. Савчук В.І. Системи управління конкурентоспроможністю / В.І. Савчук, Д.А. Корж. — К.: Знання, 2002. — 310 с.
7. Месель-Веселяк В.Я. Напрями забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. — 2009. — № 10. — С. 7—14.
8. Шевельова С.О. Конкурентоспроможність молочного підкомплексу [Монографія] / С.О. Шевельова. — Тернопіль: Збруч, 2001. — 408 с.
9. Азоєв Г.Л. Конкуренція: анализ, стратегия и практика / Г.Л. Азоєв. — М.: Центр экономики и маркетинга, 1996. — 208 с.
10. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации / Р.А. Фатхутдинов. — М.: Эксмо, 2004. — 544 с.
11. Криклій А.С., Лютий І.О., Юрчук О.М. Конкурентоспроможність і ефективність як критерій економічної спроможності банків на ринку фінансових послуг / А.С. Криклій, І.О. Лютий, О.М. Юрчук // Економіка і держава. — 2008. — № 11. — С. 16—19.
12. Томпсон А.А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии / А.А.Томпсон, А.Дж. Стрикленд; [пер. с англ. под ред. Л.Г. Зайцева, М.И. Соколовой]. — М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. — 576 с.
13. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер; [пер. с англ. под ред. В.Д. Щетинина]. — М.: Междунар. отношения, 1993. — 896 с.

14. www.ukrstat.gov.ua

15. Литвинова О.М., Даниленко М.Ф. Техніко-технологічна оснащеність сільськогосподарських підприємств та конкурентоспроможність продукції / О.М. Литвинова, М.Ф. Даниленко // Економіка АПК. — 2009. — № 10. — С. 39—42.

16. Канінський М.П. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на основі маркетингу / М.П.Канінський // Економіка АПК. — 2009. — № 3. — С. 141—144.

References:

1. Balabanov, L.V. (2006), *Strategichne upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpriemstv* [Strategic management competitiveness of enterprises], Professional, Kyiv, Ukraine.
2. Dolzhansky, I.Z. and Zahorna, T.O. (2006), *Konkurentospromozhnist' pidpriemstva* [Competitiveness of enterprises], Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.
3. Dikan, V.L. (1995), *Obespechenie konkurentnoj ustojchivosti predpriyatija* [Ensuring the sustainability of the enterprise competition], Osнова, Kharkiv, Ukraine.
4. Kostusev, O.O. (2004), *Konkurentna polityka v Ukraini* [Competition policy in Ukraine], KNEU, Kyiv, Ukraine.
5. Kuleshov, G.M. (2008), "Competition and competitiveness in agricultural production", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 126—132.
6. Savchuk, V.I. (2002), *Systemy upravlinnia konkurentospromozhnistiu* [Systems of control competitiveness], Znannia, Kyiv, Ukraine.
7. Mesel-Veselyak, V.J. (2009), "Directions providing of competitiveness agricultural production", *Ekonomika APK*, vol. 10, pp. 7—14.
8. Sheveliova, S.O. (2001), *Konkurentospromozhnist' molochnoho pidkompleksu* [Competitiveness of dairy subcomplex], Zbruch, Ternopil, Ukraine.
9. Azoyev, G.L. (1996), *Konkurencija: analiz, strategija i praktika* [Competition: analysis, strategy and practice], Centr jekonomiki i marketinga, Moscow, Russia.
10. Fathutdynov, R.A. (2004), *Upravlenie konkurentosposobnost'ju organizacii* [Management of competitiveness of the organization], Jeksmo, Moscow, Russia.
11. Kryklii, A.S. Liutyj, I.O. and Yurchuk, O.M. (2008), "Competitiveness and efficiency as a criterion for the economic viability of banks in the financial services market", *Ekonomika i derzhava*, vol. 11, pp. 16—19.
12. Thompson, A.A. (1998), *Strategicheskij menedzhment. Iskusstvo razrabotki i realizacii strategii* [Strategic management. Art development and implementation of strategic], JuNITI, Moscow, Russia.
13. Porter, M. (1993), *Mezhdunarodnaja konkurencija* [International competition], Mezhdunarodnye otnoshenija, Moscow, Russia.
14. SSC of Ukraine, available at: www.ukrstat.gov.ua (Accessed 14 October 2013).
15. Lytvynova, O.M. and Danylenko, M.F. (2009), "Technical and technological equipment of agricultural enterprises and competitiveness of products", *Ekonomika APK*, vol. 10, pp. 39—42.
16. Kaninsky, M.P. (2009), "Improving the competitiveness of agricultural products based on marketing", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 141—144.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2013 р.